

Олень проклинає

Михайло Яцків

Відколи старий олень затямив, не було такої години, як тепер. Він знав ворога на двох ногах і того на чотирьох, що шерсть на нім як старий мох, а голос понурий, страшний в пізню осінню піч, коли студений місяць глядить на землю, але такого, що тепер діялося, ще не бувало.

Тямить, як змалку вбили його брата. Зачалася нагінка зі всіх боків, врешті стріл — брат, як підкошений, впав на коліна. Кинувся назад, благав очима, аж тут надбіг ворог і заколов сердегу.

По тім нещастю брата олень став дуже обережний. Око, ніздрі, ухо — все було насторожі.

Добре виходити з лісу серед ночі на зелені ниви. Там, в домівках під стріхою, той ворог, що в полотняних сорочках, але він не страшний: гомонить лише, та не стріляє.

Восени на поконечах під лісом блимають огні, дим стелеться по царипах, хлопці гомонять, співають, сова розщибається і заводить по лісах.

Старий олень знає кожного птаха, всяку звірину, знає, де сойка жолудь ховає, в котрім дуплі вивірка горіхів на зиму напратала, знає ті стежки попід корчами, куди хвостатий лис снується, і ті полянки, де заєць стрибає, і той зруб, куди серна проходить, де цап любить брикати і ревкати, і ту гущу, куди суне старий одинець-дик.

Все знає старий олень, але того, що недавно зчинилося, він ніяк не годен второпати.

Оце з'явилася відкись хмара ворогів, впала на ліси і гори і товчеться без впину. Одні сірі, як птахи, другі сиві, як далека поляна, напірають взаємно на себе, січуться, чому, пощо — старий олень не розуміє.

Чорні птахи кружляють і кричать над тими, що вже не рухаються.

Наполоханий олень виглядає вночі з лісу, а там, горою, небом, гримить, блискає, тріскає. Давно гриміло лише вліті, тепер зима, а громи не перестають.

Підійняв гордо голову, роги розстелилися, як королівська корона, на хребті. Дрижав і слухав. Вітер все заносить ворога, але тепер не чути його. Зі смереки покотилася десь шишка, пласток снігу злетів з галузки.

В долині село.

Багато сіл знає олень. Досвітками глядить на них з верхів і гущавин. Ті села з давен-давна були тихі, однакові. Часом лише тут станула нова стріха, там на найвищім будинку заблискотіла до сонця свіжа баня, плив далекий гомін дзвонів, заграла сумно трембіта.

Та от недавно заворушилася, закипіла несамовита сила по тих селах. Цілими днями гримоти, аж гори стогнали і хмари метушилися, а по ночах огні і попали[1]. Старий олень тікав перед лютою хуртовиною, скитався з місця на місце, не пізнавав осель; врешті ворог вдерся в гірські нетрі, в глухі гущі пралісів і сколотив відвічну тишину. Не

раз бувало, що олень збивався з тропи, ворожа сила з обох боків, зі всіх усюдів наступала на нього. У повітрі свистали і заводили лиховісні голоси, невидимий град шарив між листям і галуззям, лопотів по пнях, розшибався і бзикав по землі. Олень кидався на всі боки, і так серед одної такої години, в погоні за рятунком, збилася вся його сім'я в один гурт і станула безрадно. Три пари молодого покоління, кохані, гарні діти, — всі згинули тоді. Потім вороги розтеклися на всі боки, як би запали під землю, а він зі старою ланню поблукав у глухій, темній гущі. Залякана серна прилучилася до них, відтак і вона пропала десь по дорозі.

Стояв в проліску і глядів на село в долині. Стріхи позаверталися, як капелюхи в хуртовину, оборожини розбігалися кожна в інший бік, крокви стриміли вгору, як руки, що благають рятунку, балки були розвинені, як ноги трупа. Хати похилені, як би мали розбігтися, баня церкви подірвана, як фашина, дзвіниця хотіла втекти чи впасти. Де-не-де на берегах осталася бідна, самотня хатина, як би не знала, що має почати з собою. Гола, чорна земля порита, позбивана, засіяна білими хрестами. Ніде ні пташини, тільки лячна тишина мертвоти.

Довго глядів старий олень в мертво село в долині і не міг розпізнати, чи воно те саме, яке знав від давніх літ.

Завернув в ліси і верховини, за ним ступала смутна лань. Серна над плесом глянула в глибину, настрашилася себе самої і пирснула в корчі. Олень зашився в густий захист, прогорнув ногами сніг аж до моху і ліг, коло нього притулилася лань.

Скубнув вітку барвінку і притулив до її губи, але вона не брала, тільки склонила голову на його коліна. Поклав шию на її карк і постелив розсохаті роги по хребті. Сльоза скотилася з її ока на барвінок і замерзала; олень зітхнув.

Дзвони не будили ще нового року, як обоє встали і йшли до потоку.

Олень пристанув і глянув поза себе. Все так оглядався за своїм молодим поколінням. Обоє старі все досвіта йшли до води наперед, а молоді за ними. Нині з них нема ні одного. Давно нема.

Задумався старий олень, посоловіла його товаришка. Обоє забанували[2] так, що не тямили про голод, ні спрагу.

Та він підійняв гордо голову, розстелив по собі величаву королівську коропу, добув голос і почав кричати з усіх грудей.

Побудилися всі звірі і птахи, відізналися в привіт лісові пущі, покотили верхами його скаргу до бога гір і лісів.

І був в тім голосі плач і крик розпуки, дикий біль, молитва о месть і прокляття на людське кодро, що вдерлося у відвічну тишину пралісу, сколотило святий спокій і вбило молоде покоління.

Так молився, плакав і кляв до сходу сонця король лісів і гір — старий олень.

1916

[1] Пожежа.

[2] Тужити.